

A megyei könyvtárak zenemű- és hangtári részlegeinek fejlődése 1978 és 1988 között

Skaliczki Judit

Ez a tanulmány két vizsgálat tapasztalatait veti egybe. 1978-ban felmérés és fejlesztő tanulmány készült a KMK-ban a megyei könyvtárak zenei részlegeiről, majd tíz évvel később a felmérést megismételtük. A zenei részlegek 1978-ban még újaknak számítottak a könyvtárak szervezetében. Újnak a dokumentumok és a szolgáltatások szempontjából is. Megjelentek ugyanis a hangfelvételek a könyvtárakban, és ezek már nem a gyermekfoglalkozások illusztrációját tüzték ki célul, hanem olyan szolgáltatási forma kialakítását, amely szervesen illeszkedik a könyvtár többi szolgáltatásainak a sorába.

A közművelődési könyvtárak mindenütt a világon a hanglemezek, hangfelvételek gyűjtésével szakítottak látványosan az addigi hagyományos, csak könyveket, könyvként kezelt dokumentumokat gyűjtő könyvtári szemlélettel. Azért nagy jelentőségű ezeknek a részlegeknek a megszületése, mert egy új szakterület, egy új fajta szórakozási, kikapcsolódási lehetőség mellett, egy új fajta könyvtárosi szemlélet megjelenését is jelentette. Fontos jelzőpont volt azon az úton, amelyet a könyvtárnak meg kellett tennie, hogy minden dokumentum és információ gyűjtő- és szolgáltató helyévé válhasson. Ezért e részlegek fejlődése magába foglalja az egész könyvtári szemlélet, a könyvtárosi filozófia, a könyvtárügy fejlődését is: így a részleg működésében bekövetkezett változások alkalmasak arra, hogy következtethessünk a könyvtárügy egészében bekövetkezett változásokra.

A zenemű- és hangtári részlegek vizsgálatánál az volt a cél, hogy nyomon követhessük az elmúlt 10 év változását. Amikor 1978-ban az első, a részlegek munkája iránt tudakolózó kérdőívet kiküldtem a megyei könyvtárakba, több helyütt még egyáltalán nem volt ilyen szolgáltatás, s ahol volt sem tekintett vissza hosszú múltra. A vizsgálat módszere mindkét esetben a kérdőíves és a személyes látogatások ötvözetéből jött létre. Az első kérdőívben a fő kérdés az volt, hogy működik-e ilyen részleg és mióta, milyen dokumentumokat gyűjt, évente mennyit költenek a dokumentumok gyarapítására, feltárják-e ezeket, ha igen, milyen módon, hogyan szolgáltatják a hangzó anyagokat, hányan dolgoznak a részlegben?

Az 1978. évi vizsgálat megállapította, hogy a zenei részleg polgárjogot nyert a megyei könyvtárakban - három könyvtár: Kecskemét, Szentendre, Pécs kivételével - mindenütt létrehozták a zenei, hangtári részleget, de igen sok megoldandó feladattal küszködtek. A részleg könyvtáron beüli helyéről azt kellett megállapítani, hogy "a mai napig nem tisztázott. Bár általában az olvasószolgálat része, esetleg annak egyik szakrészlege, mégis különgyűjteményként kezelik az állománygyarapítás, a nyilvántartás és a feldolgozás tekintetében. Azaz a dokumentumok nem kerülnek rá a könyvtári futószal-

lagra, a részlegben külön végzik a könyvtári munkafolyamatokat.” A részlegeknek az ilyenfajta különélése, önállósága a kezdetektől nem tetszik a könyvtárosoknak, ugyanakkor a könyvtárak vezetése nem tudta biztosítani, hogy a hagyományos dokumentumok kezelésével együtt történjen a hangzó anyagok gyarapítása, feldolgozása. Sok esetben az állománygyarapító és feldolgozó osztály elzárkózott a “plusz terhektől”, az új fajta dokumentumok szerzeményezésének technikai részétől, nyilvántartásától, feldolgozásától.

A tanfolyamokon és továbbképzéseken kialakított szakmai álláspont az volt, hogy a zenei részlegben egyaránt kell gyűjteni a kottákat, hanglemezeket, zenei szakkönyveket és zenei folyóiratokat, a részlegek mégis a hanglemezeket gyűjtötték nagyobb arányban. A 19 megyei könyvtár közül hét - Békéscsaba, Eger, Győr, Nyíregyháza, Pécs, Szentendre, Tatabánya és Veszprém - egyáltalán nem kezdett hozzá a kottaállomány kialakításához. A többi könyvtár közül is több olyan volt, ahol a zeneművek éves gyarapodása mögött csupán a kötele példányként kapott kották húzódtak meg.

A hanglemezek gyűjtése ugyanakkor nem csupán zenei felvételeket jelentett, hanem mindenfajta hanglemezt - irodalmi, mese, nyelvi -, mert a részlegbe nem tartalmuk alapján, hanem formai jegyeik szerint kerültek be a dokumentumok.

A zeneirodalom gyűjtésében a könyvtárak követték az 1972. évi fejlesztési irányelveknek a könyvek gyűjtésére vonatkozó ajánlásait, vagyis a beszerzésben a könnyűzene ugyanúgy szerepelt, miként a lektűrök és a krimik a könyvek esetében, hangsúlyozva, hogy csupán az időtálló alkotásokat vegyék meg. Az állománygyarapításra fordítható pénzösszeg igen különböző volt: 15 ezer és 116 ezer forint között mozgott - ezek a számadatok azonban csak akkor minősíthetők, ha tudjuk, hogy volt olyan könyvtár, ahol ebből a pénzből csak a hangzó dokumentumokat vásárolták, volt olyan, ahol minden zenei dokumentumot, és olyan is, ahol a részleg állománygyarapítására szánt pénzből fedezték a berendezések felújítását, új készülékek vásárlását is.

A hangfelvételek feltárása okozta a legtöbb gondot. A vizsgálat időpontjában még nem készült el az ISBD alapú bibliográfiai leírás útmutatója, ennek megfelelően igen tarka képet mutattak a katalógusok, hiszen hiányzott a követhető, egységes feltárási elv. Mégis, betűrendes katalógus, ha hiányosan is, ha nem is következetesen szerkesztve, majdnem mindegyik könyvtárban volt, szakkatalógus azonban a könyvtárak több mint a felében hiányzott.

A leggyakoribb szolgáltatás a zenei dokumentumok helybenhasználatának biztosítása volt. Mind a részlegek berendezéseinek tervezésekor, mind az állománygyarapításakor, a példányszámok megállapításánál ezt tartották szem előtt. Elsőként a Heves Megyei Könyvtár kezdte el a hangfelvételek kölcsönzését - igen jó tapasztalatokkal - éppen a vizsgálat évében, 1978-ban. Sokan hozzákezdtek a hangfelvételek másolásához is, de a jó berendezések és a másolást végző technikus hiánya több helyen akadályozta a szolgáltatás kiterjesztését. Egyedi kívánságokat csak ott tudtak kielégíteni, ahol volt állandó technikus, máshol - ha egyáltalán vállaltak másolást -, csak közületek számára végeztek, korlátozott számban.

Az 1980-ban megjelent tanulmányban¹ a részlegekről azt írtam, hogy “... félő, hogy áldozatul esik a pénzhíánynak... Hogy átvészeli-e a részlegek és miképpen a pénzsűkét, az most egyértelműen azon múlik, hogy egy-egy könyvtárigazgató mennyire tartja fontosnak, fontosnak tartja-e ezt a könyvtári területet.”

A 10 évvel később megismételt vizsgálat egy más társadalmi helyzetben, más könyvtárpolitikai célokat maga elé tűző zenei-hangtári részleget vizsgált. Nem az volt már a kérdés, hogy miképpen kell megszervezni a szolgáltatást és feldolgozni a dokumentumokat, hanem, hogy miképpen változtak meg a használói igények és ezeket a megváltozott használói igényeket ki tudják-e elégíteni.

A közművelődési könyvtárakban az elmúlt 10 év alatt sok minden megváltozott. Polgárjogot nyertek az audiovizuális dokumentumok, egyértelművé vált, hogy fontosságuk megegyezik a könyvekével, ezért éppen úgy kell gyűjteni, feltárni és szolgáltatni, mint azokat. Nagyobb hangsúlyt kapott a szakirodalmi információs szolgáltatás és ennek számítógépes szolgáltatásként történő megszervezése.

A dokumentumok helybenhasználatának növekedése mellett megnőtt az igény a mindenfajta dokumentumtípusra kiterjedő kölcsönzés iránt. A könyvtári dokumentumoknak csak igen kis számát lehet kihagyni a kölcsönzendők köréből és azokat sem elvi megfontolásból, hanem anyagi okokból. A könyvtáraktól a használók azt várják, hogy a kereskedelmi forgalomban lévő legfrissebb irodalmat, dokumentumot tárja eléjük. A frissesség hovatovább meghatározóbb, mint a dokumentumok művészi értéke. A lektűrök és krimik könyvtári megléte már nem volt politikai kérdés, hanem olyan létező igény, amelyet - amennyiben a könyvtár az állampolgár könyvtára - természetszerűleg ki kell elégítenie. Értelemszerűen jelenti ez a hangfelvételek esetében a különböző pop, rock és bármiféle divatos együttesek lemezei, kazettái iránti igényt is.

A könyvtárak építészeti elképzelései is változtak. A nagy terek építésének kizárólagossága mellett be kellett látni, hogy a használók az intimebb olvasótereket is kedvelik, hogy az az elv, hogy "a könyvtári gyűjteményből ne zárjuk ki a gyerekeket" helyessége nem jelenti azt, hogy 12 éves korig nincs szükség olyan külön lévő terekre, ahol a gyerekek életkori sajátosságainak megfelelően viselkedhetnek, miközben nem zavarják a felnőtteket. A zenei részlegekből egyre inkább kiszorultak a nem zenét tartalmazó hangfelvételek és bekerültek a gyerekrészlegekbe, illetve a nyelvi részlegbe.

A jelzett változások természetesen alakítottak a zenei részlegek munkáján is. A két vizsgálat között több fontos dokumentum született. Ilyen a 211/1984. sz. *Útmutató*², amely ma a dereguláció világában is megállja a helyét, amely miatt senkinek sem kell szégyenkeznie, mert születése pillanatában is európai mértékkel nézte a lakóterületi közművelődési könyvtárakat. Ennek a kiadványnak is - mint az előző *Irányelveknek*³ az alapja az *IFLA közművelődési könyvtári bizottságának normatívái*⁴ megállapításai voltak. A megyei könyvtárak zenei szolgáltatásainál pedig támaszkodott a *Zenemű- és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban*⁵ c. útmutatóra is, amelyben részletes irányelv javaslat jelent meg a gyűjtemények szolgáltatásaira, szakemberellátottságára, állományára vonatkozóan. Ez a kiadvány a gyűjtemények szervezési és szolgáltatási kérdéseire adott módszertani tanácsokat.

A feltárásban a megújulást az ISBD alapú leírás bevezetése és a KMK és a Könyv-értékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztályának közös vállalkozása az 1980-tól kéthavonta megjelenő *Új Hanglemezek* c. kiadvány és a leírt hanglemezekhez készült katalóguscédulák együttes megjelenése és megrendelhetősége jelentette. A leírási szabályzat már összhangban állt az addigra nemzetközileg elfogadott ISBD/NBM, az ISBD/PM IFLA dokumentumokkal és az MSZ 3424/1-78 jelű szabvánnyal. Ezzel a lépéssel a hang-

zó dokumentumok feltárásának egységesítésével és a megrendelhető, a kereskedelmi hálózatban kapható hanglemezek teljességét feltáró kiadvánnyal és a hozzá tartozó katalóguscédulákkal potenciálisan megteremtődött a zenei anyag szakszerű feltárásának a lehetősége.

A második, 10 évvel későbbi kérdőív kérdései a következő témakörök köré csoportosíthatóak:

- a megnyitás óta történt-e felújítás a részlegben,
- a részlegben dolgozók száma és szakképesítése,
- a részleg állományának mennyiségi és minőségi változása az elmúlt öt évben, a szolgáltatások változása,
- a zenei részleg helye a könyvtár szervezeti egységében,

A megnyitás óta történt felújításokról

A 19 megyei könyvtár közül még mindig nincs működő zenei szolgáltatás Kecskeméten. A helyiség bővítése nélkül működik a részleg Egerben, Győrött, Kaposvárott, Tatabányán, Nyíregyházán, Zalaegerszegen, bár a készülékeket majdnem mindenütt folyamatosan cserélték az elmúlt évtizedben. Jelentősen átépítették Szombathelyen, Debrecenben, nagyarányú bővítést végeztek Miskolcon – ez a szolgáltatás egész struktúrájára hatott –, Veszprémben és Szekszárdon. Nincs megnyugtató helyen a részleg Székesfehérváron, Szentendrén, és nem megnyugtató a nem a főépületben történt elhelyezés Szolnokon és Győrött. Az új, korszerű könyvtárak felépítésével, új korszerű részlegek alakultak ki: Békéscsabán, Szegeden, Pécsen és Salgótarjánban.

A zenei részlegben dolgozók száma és szakképesítése

Ezen a területen igen nagy változások történtek az elmúlt évtizedben. Zalaegerszeget és Tatabányát kivéve mindenütt legalább két fő látja el a feladatokat. 10 könyvtárban dolgozik felsőfokú szakképesítésű munkatárs – könyvtárosi vagy zenei képzettségű – és csak egy könyvtárban nincs szakirányú szakképesítése a részlegben dolgozóknak. Ahol a dokumentumok feltárását is a zenei részlegben végzik, illetve ahol a helybenhasználattal és a kölcsönzéssel egyenrangú feladatként kezelik a hangfelvételek másolását is, ott több a dolgozók száma. Ahol a zenei részleg egyben a város zenei eseményeinek is a színtere, ott hangtechnikust is alkalmaznak.

A megváltozott igények követése az állományban és a szolgáltatásokban

Az 1970-es években néhány ezer hangfelvételt tartalmazó gyűjteményekből jelentős zenei állományok alakultak a megyei könyvtárakban. A hangfelvételekre ezek a könyvtárak évente átlagosan 35 és 150 ezer forint közötti összeget költenek. Ez az összeg évi átlagosan 200 és 800 darab közötti hanglemez, hangkazetta vásárlását teszi lehetővé. Így a 4 és 6 ezres hangzó állományok mellett a gyűjtemények nagyobb részében 11 és 15 ezer között mozog a hangzó dokumentumok száma: Békéscsaba, Miskolc, Szombathely, Győr, Kaposvár, Debrecen, Nyíregyháza, Veszprém. A hagyományos LP mikrobarázdás hang-

lemezek mellett, egyre több CD hanglemez kerül a gyűjteményekbe: Győrött, Miskolcon, Pécssett, Szegeden, Salgótarjánban.

Nem sikerült mindenütt elérni, hogy a részlegek a kottákat a hangfelvételekkel egyenrangú dokumentumként gyűjtsék. Azért is sajnálatos ez, mert - megyei gyűjteményekről lévén szó -, így egy egész terület dokumentumellátatlanságát is okozza, hiszen a megyeszékhelyeken lévő zenei intézmények, zeneiskolák könyvtárai nem alkalmasak a fellépő igények kielégítésére. Mindannyian tudjuk, hogy illúzió volt azt hinnünk, hogy *Bartók* és *Kodály* országában a gyerekek az általános iskolákban megszerzik a zenei műveltség alapelemeit, amelynek a kottaolvasás is szerves része. Mégis, a területi központi könyvtáraknak semmiképpen nem szabadna lemondaniuk arról, hogy kották gyűjtésével elősegítsék a művelődésnek ezt a lehetőségét, nem is szólva arról, hogy emellett gondolnunk kellene azokra is, - zenészek, tanárok, kutatók -, akiknek a kotta munkaeszköze. Vannak azért olyan könyvtárak, amelyek a kezdetektől gyűjtik a kottákat és már jelentős állománnyal rendelkeznek: Miskolcon, Debrecenben, Szegeden, Szombathelyen.

A vizsgálat szerint az elmúlt évtizedben a használói igények a következőképpen változtak:

- erőteljesen megnőtt az igény a dokumentumok kölcsönzésére,
- a hangfelvételek közül többen kölcsönzik a hangkasszétákat, mint a hanglemezeket,
- nagy az érdeklődés a CD lemezek iránt,
- a kölcsönzésen belül megnőtt az igény a könnyűzenei felvételek iránt, a helybenhasználat esetében ez alig változott,
- ahol még mindig nem teremtették meg a gyerekek számára a külön zenehallgatási lehetőséget, ott a közös zenei részlegben nagyobb a zenehallgató gyerekek száma, mint a felnőtteké.

Ezeket az igényváltozásokat a részlegek mind az állományukkal mind szolgáltatásaikkal megpróbálják követni. A két úttörő könyvtár után (Eger, ahol 1978 óta és Szombathely, ahol 1979 óta kölcsönzik a hanglemezeket) ma már három könyvtár kivételével a hanglemezeket mindenütt kölcsönzik. A továbbiakban a kölcsönözhető és csak helybenhasználható dokumentumok arányán kell változtatni, a kölcsönözhetőké javára. Mivel a kölcsönözhető állományból nagyobb igény volt a könnyűzenei felvételekre, több könyvtár megnövelte ezeknek a felvételeknek az arányát. Ez a szám ma 30 és 70% körül mozog. (A helybenhasználók viszont 10%-ban hallgattak könnyűzenét és 90%-ban komolyzenét.) Van még olyan megyei könyvtár is, ahol egyáltalán nem gyűjtik a könnyűzenei felvételeket. Biztos, hogyha igényfelmérést végeznének, ezen a szerzeményezési politikán változtatniuk kellene.

Az is megfigyelhető, hogy ahol a zenehallgatás körülményei jók, a berendezések korszerűek, ott többen hallgatnak komolyzenét. Ahol a technikai feltételek korszerűtlenek és a zenehallgatás feltételei rosszabbak, ott inkább a pop- és rockzene a kelendő, ezt a zenét még csak-csak lehet - háttérzeneként - hallgatni ezekkel a készülékekkel, de a komolyzenei felvételeket semmiképpen sem.

A kölcsönzött lemezek között több könyvtárban is jelentős helyet foglalnak el az opera és az oratórium felvételek. Érthető, mert ezeket - terjedelmük miatt - a használók inkább otthon akarják meghallgatni. (Érdemes ezen elgondolkozni ott is, ahol a legszebb operafelvételeket a legféltettebb prézens anyagként őrzik és így esetleg senki sem használja azokat!)

A részleg helye a könyvtár szervezeti egységében

A zenei részleg általában az olvasószolgálat része, de van, ahol a helyhiány miatt kiszorult a könyvtár épületéből, ezekben az esetekben önálló egységként működnek. Öt könyvtár kivételével a zenei dokumentumokat a feldolgozó osztály tárja fel, a részlegekben csak olvasószolgálati munka folyik. Három könyvtár kivételével a gyerekek számára - 12 éves korig érdemes elkülönített gyerekszolgálatáról beszélni - külön zenehallgatási lehetőséget biztosítottak. Mindenütt, ahol a kezdetekben az egységes szolgáltatást megbontották, megnőtt a zenét hallgató felnőttek száma. Természetesen a zene iránt komolyabban érdeklődő gyerekeknek - nem elegendők a gyerekrészlegben elhelyezett felvételek - helyük van a felnőtt zenei részlegben is.

A hangoskönyvek és a videofelvételek könyvtári megjelenése sok helyen azt jelentette, hogy automatikusan a zenei részleg gyűjteményébe sorolták e dokumentumokat és a zenei szolgáltatásokat kiegészítették ezeknek a dokumentumoknak a szolgáltatásával. Ez pedig, területi hálózati könyvtárak esetében, amelyek az említett nagyságrendű gyűjteményekkel és az ismertetett szolgáltatási funkciókkal rendelkeznek, igen nagy hiba. Ugyanis mind a hangoskönyv, mind a video egészen más jellegű szolgáltatáshoz kapcsolódik, mint a zenei, a közös közöttük a dokumentumok formája - csupán a hangoskönyv esetében! - de egészen más a könyvtári szerepük. A hangoskönyveknek szinte 99%-át kölcsönözni kívánják a használók, azokat tehát a kölcsönzői részben kell elhelyezni, minél közelebb a bejárathoz, hogy a vakok és csökkentlátók könnyen hozzájuthassanak a kért dokumentumokhoz. A hangoskatalógushoz szükséges magnetofonnak a kazettákkal és a fejhallgatókkal együtt is itt van a helyük.

A videofilmeket is inkább kölcsönzik, mint helyben használják, ezért ezeket a dokumentumokat is célszerűbb a kölcsönzői részben elhelyezni. Természetesen biztosítva a helybenhasználat lehetőségét is. (Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a szabad hozzáférést, de az állományvédelmet is szem előtt tartva az a legjobb megoldás, ha a tároló polcokon a kölcsönzői részlegben a videokazetták eredeti, figyelemfelkeltő dobozait helyezzük ki, míg a kazettákat egy másik dobozban, a raktári térben).

A jövő teendői

Miután a szolgáltatás hangsúlya áttevődött a helybenhasználatról a kölcsönzésre, a zenei részlegek terének és technikai berendezéseinek is követniük kell ezt a változást. Ma már nem a sok programot nyújtó stúdió kialakítása a cél, hanem a kisebb, de mindenfajta átjátszási lehetőséget biztosító stúdió. A használói igények ugyanis úgy alakultak, hogy a kölcsönzés mellett nem csökkent a másolások iránti igény sem. Akik viszont helyben hallgatják a zeneműveket, azok közül kevesebb az egy bizonyos művet kereső, és több a háttérzenét hallgató, aki már a hallgatható programokhoz is szívesen csatlakozik.

Itt is - mint az olvasószolgálat egyéb más területein is - minden újabb szolgáltatási forma bevezetésekor, illetve az állomány gyűjtőkörének időnkénti revideálásakor, célszerű igényvizsgálatokat végezni. Elsődleges feladatunk, hogy a könyvtárhasználók azokkal a szolgáltatásokkal és azokkal a dokumentumokkal találkozzanak, amelyekre szükségük van.

Lehetőség szerint minden dokumentumot kölcsönözni kell, a minimálisra kell csökkenteni a nem kölcsönözhető dokumentumok számát. A kottagyűjteményeket úgy kell kialakítani, illetve továbbfejleszteni, hogy dokumentumbázisává válhasson a város zenei intézményeinek, egyesületeinek.

A zenei részleg minden dokumentumát - hangfelvételeket és kottákat - be kell vonni a könyvtárközi kölcsönzésbe, ehhez azonban az szükséges, hogy minden kis könyvtárban ott lehessen a megyei könyvtár gyűjteményének jegyzéke.

A részlegek, - ha jól működnek - a város zenei életében is fontos szerepet kapnak. (Miskolc, Szeged, Pécs). Legyen továbbra is a zenei részleg a könyvtárnak az a helye, amely túlmutat az intézmény keretein, példát adva ebben a többi gyűjteményrésznek és szolgáltatásnak.

A két vizsgálat közben megvalósult eredmények, a részlegek mai állapota és munkája egyértelműen bizonyítja, hogy egy, az 1970-es években elkezdett szolgáltatás mára nagykorúvá vált, könyvtáraink elidegeníthetetlen szerves részei, amelyek működése nélkül nem a könyvtárak, hanem a használók lennének szegényebbek.

Irodalom

1. SKALICZKI Judit: Felmérés és fejlesztő tanulmány az "A" típusú, megyei közművelődési könyvtárak zenemű- és hangtári részlegeiről. [Készült az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központban.][Bp. 1980.]22, 5 lev.
2. A művelődési miniszter 211/1984. (M.K.23.)MM számú útmutatója a lakóhelyi közművelődési könyvtári ellátás távlati fejlesztéséhez
3. Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez. = A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati fejlesztéshez. [Kiad. az] OSZK KMK. Bp. 1973. 9-24.p.
4. Normatívák közművelődési könyvtárak számára. = A közművelődési könyvtári ellátás. [Kiad. az] OSZK KMK Bp. 1973. 63-69.p.
5. SKALICZKI Judit: Zenemű és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1980. 79. p.

###

CD-ROM-on A BRITISH LIBRARY KATALÓGUSA. - A 3 lemezt elfoglaló, 1989 novemberében publikált adatbázis a könyvtár 1975-ig megjelent 6 millió nyomtatott könyvének az adatait tartalmazza. Ugyanazzal a kereső szoftverrel működik, mint az 1989 júniusában CD-ROM-ra került Brit Nemzeti Bibliográfia. (BL News, 1990. jan.)